

Panteon mezi ideou a matematikou

Michal Stehlík

Pantheon – between Idea and Mathematics

The Pantheon has been the heart of the National Museum ever since its foundation. It was intended to serve the role of honouring personalities of Czech history, science, and culture. The composition of the busts and statues of represented personalities changed over time due to the current political and social situation. It was necessary to define its future form in the context of the renovation. In 2017, discussions of its composition raised the interest of the media and the public. Several possibilities of the new Pantheon were considered, the National Museum finally chose to return to the state of 1948 (55 busts and statues). The Pantheon gallery will exhibit the changes of the compositions throughout time.

Keywords: National Museum, Pantheon, Pantheon of the National Museum, Expositions, Josef Schulz, Josef Emler

Panteon Národního muzea. Symbolický prostor, který po čase v roce 2017 vzbudil pozornost veřejnosti – a stačila k tomu zmínka o několika osobnostech, které by v něm měly (či naopak neměly) být po rekonstrukci muzea umístěny. Panteon je centrálním prostorem historické budovy muzea a po jeho rekonstrukci je nutné definovat jeho budoucí podobu. Možností je logicky mnohem více než pouhý návrat k roku 2011 před uzavřením historické budovy.

Historie a vývoj

Na počátku je nutné souhlasit s charakteristikou, že Panteon byl vždy ze své podstaty „politikem“ své doby. Například se to projevuje i v tom, že se do něj až do roku 1924 dostávali pouze muži – a i poté se po celé 20. století podařilo do prostoru vniknout pouze Boženě Němcové a Elišce Krásnohorské.

Původní osazení osobností kombinovalo muže zasloužilé ve vědě a umění s muži spojenými s Muzeem jako takovým. I proto tak vedle sebe mohli spočinout Jindřich Clam-Martinic jako prezident muzejního výboru a v mlhách dějin se pohybující opat Božetěch. Jednalo se o pohled konce 19. století, vymodelovaný architektem Josefem Schulzem a historikem Josefem Emlerem. A jakkoliv mohl vycházet Panteon např. z francouzského vzoru, již od počátku byl z velké části zaplněn. Prostoru

pro aktivní a dlouhodobé doplňování zde nebylo mnoho.

První republika posunula doplňování do roviny zbavené německy hovořících zemských vlastenců: vybrané osobnosti musely být „dobrymi Čechy“ nejen ve smyslu „böhmisch“, ale vysloveně „tschechisch“. Navíc s jedním česko-slovensky motivovaným gestem umístění Slováka Országha-Hviezdoslava. A jistě, nesmíme zapomenout na odstranění Františka Josefa I. a Alžběty v roce 1919 – stejně jako nesmíme zapomenout na skutečnost, že se jejich mramorové busty nepodobaly charakteru oněch „vlasteneckých“ soch a bust: materiálem ani usazením v nikách dekorativních krbů Panteonu. Válečné události nepřinesly závažnějších ideových změn – spíše se jednalo o ukrývání soch a bust před zničením. Máme například doklad o odstranění velké sochy TGM v roce 1940 a jejím následném skrývání. Po roce 1945 se tak Panteon opět dostal do původního stavu z počátku války, přičemž přibýly již předtím plánované busty Josefa Pekaře a Josefa Emlera, stejně jako ještě v roce 1948 socha Edvarda Beneše – ta byla však připravována již v roce 1947. V letech 1950–1951 naopak mizí deset bust a pět velkých soch (včetně Masaryka, ale i Riegera či Clam-Martinice). Je to na základě směrnice Zdeňka Nejedlého z prosince 1950. Realizace nastala počátkem následujícího roku. Poté jsou doplňovány další busty (celkem sedm až do roku 1978).

doc. PhDr. Michal Stehlík,
Ph.D.

Národní muzeum – náměstek
pro centrální sbírkotvornou
a výstavní činnost
michal_stehlik@nm.cz

Panteon před zavřením v roce 2011. Foto archiv NM.

V euforii roku 1968 je Masaryk do Panteonu navrácen a kupodivu během normalizace nemizí.

Po změně roku 1991 dochází rozhodnutím generálního ředitele muzea dr. Stloukala k odstranění bust Zdeňka Nejedlého a Julia Fučíka, a jako poslední je do Panteonu, také jeho rozhodnutím, přidán Karel

Josef Schulz. Foto Jarmila Kutová.

Čapek v roce 1998. Na tomto místě je dobré pozastavit se nad mechanismem a pravomocemi umísťování bust a soch do Panteonu. Zpočátku byl totiž Panteon v zemské správě, což se nezměnilo ani po roce 1918 ve formě zemské správy politické, přičemž zemská správa zde byla také rozhodovací instancí. Postátnění po druhé světové válce pak vedlo k ministerským zásahům – ostatně, rozhodnutí Zdeňka Nejedlého z prosince 1950 je zmíněno výše. Konečně po roce 1990 přešla tato „politická moc“ na generálního ředitele Národního muzea.

Možnosti přístupu

V průběhu času se Panteon z hlediska své role a symboliky stal spíše jakýmsi archivním dokladem někdejších myšlenek a motivací, a nikoliv živým prostorem tradic či „vztahování se“ k minulosti. Natož důkazem jejich kontinuity. Když se Národní muzeum uzavírá před rekonstrukcí, má Panteon podobu poznamenanou několikaletou proměnou. Chybí zde některé sochy a busty odebrané v 50. letech, jsou zde některé přidané v letech 1964–1978, chybí některé odebrané v roce 1991 a je zde jedna

Josef Emler. Foto Lubomír Sršeň.

z roku 1998. Před znovuotevřením muzea tedy logicky přichází otázka po podobě Panteonu po roce 2018. Na tomto místě je třeba další drobné odbočky (zdálo by se, že jde o relativně uzavřený prostor, ale má kupodivu dosti odboček)... A to na ohoz Panteonu, který nebyl do roku 2011 přirozeně s Panteonem spjat ve smyslu umístování bust či soch a byl využíván jako výstavní prostor. Přitom Josef Schulz patrně možné doplňování i do tohoto prostoru mohl zvažovat. Otázka jeho využití je tedy do budoucna ještě poměrně otevřená.

Ale zpět ke konceptům. Je jistě možné vrátit se k onomu z roku 2011, který by byl doplněn nějakou formou vysvětlujících informací – což musí muzeum ostatně učinit v každém případě. Také je možné se navrátit k nějakému konkrétnímu datu a přizpůsobit vzhled a charakter Panteonu určitému období. Nebo si můžeme sestavit vlastní nový Panteon včetně konceptu jeho doplňování. Popřípadě se můžeme pokusit o „návrat všeho“, abychom fyzicky ukázali všechny proměny. Relevantních možností je zdánlivě více.

Možnost první. Návrat do roku 2011 by asi byl nejméně bolestivý. Nepředpokládá

Busta Josefa Pekaře.

Busta Zdeňka Nejedlého.

Instalace sochy TGM.
Foto Archiv NM.

žádnou ideu ani aktivní vstup muzea k vyznění tohoto prostoru. Dějiny nám to zde takto před pár lety zanechaly a my nemáme ambici cokoliv s tím dělat.

Možnost druhá. Vybrat konkrétní datum v dějinách Panteonu, ale i muzea a naší země, to je jako v každé podobné situaci citlivé – a ne tak konzervativní, jak by se mohlo zdát. Kde uděláme ono dělítko? A proč? Musí být nutně politické/ideologické?

Možnost třetí je bezpochyby odvážnější. Předpokládá jakousi naši nadčasovou moudrost, kdy arbitrárně rozhodneme, kdo z těch, kteří kdy v Panteonu byli, si to zaslouží, a kdo ne. I taková koncepce je jistě možná. V jedné z nich, kterou připravil v Národním muzeu v roce 2013 dr. Sršeň, se nevrací do Panteonu ani Rieger, ani Clam-Martinič, stejně jako Emler, Tomek či výše zmíněný Hviezdoslav. Nejde přitom ale ani tak o konkrétní osobnosti, jako o naši představu, že jsme s to nyní najít kritéria pro posouzení patřičnosti či nepatřičnosti dané osobnosti v Panteonu. Přitom v Panteonu, který již dávno nevzbuzuje emoce národní velikosti.

Možnost čtvrtá. Vrátime všechno (a vysvětlíme). Zdánlivě nejlepší řešení. Jenomže pouze zdánlivě. Předně nás dožene matematika – což uprostřed historických debat a idejí ještě nepadlo. Po roce 1948 bylo v Panteonu 55 bust a soch – mimochodem, jejich největší počet v jeden okamžik. Po lednu 1951 jejich počet klesl na 40, v roce 1978 stoupl na 48, aby se po dalších, menších proměnách ustálil v roce 1998 na počtu 47. Kdybychom se rozhodli představit všechny proměny fyzicky ve spodním prostoru, dostali bychom se na pěkné číslo 63 soch a bust, čímž bychom prostor dispozičně jednoznačně rozbili, neboť by to prostě bylo za hranou jeho kapacity... Ideál tak dohání neúprosná realita. Nehledě na to, že umisťovat do specifického prostoru Panteonu další informační média hrozí jeho reálnou estetickou likvidací. Pro vysvětlení osob a kontextu bude každopádně nutné využít nová média – a například ochoz Panteonu, který nabízí možný „pohled shůry“.

Návrat k roku 1948

Národní muzeum ve svém návrhu zvolilo koncepci návratu do jistého okamžiku dějin, a to na základě myšlenky dr. Biegela – ředitele Ústavu pro dějiny umění Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Symbolicky jde o rok 1948, po kterém došlo k nejvýraznějšímu zásahu do bust a soch Panteonu – připomeňme, že jich zmizelo celkem čtrnáct. Umístěním oněch původních připomínáme postoje i ideály těch, kteří muzeum stavěli a otevírali, a následně ukazujeme vývoj za první Československé republiky. Silnou ideou je především návrat oněch odstraněných bust, neboť se po rekonstrukci chceme navrátit k podobě, jakou měl Panteon mít (a po jistá léta i měl) dle svých zakladatelů a jejich pokračovatelů. Navíc, podoba Panteonu z roku 1948 je víceméně na své kapacitní hranici – jen těžko by sem jakýkoliv režim či státní zřízení umisťovaly další osobnosti, pokud by některé z těch 55 bust a soch neodstranily. Naší hranicí je tak negativní moment odstraňování, spojený s prostou kapacitou Panteonu, nikoliv nějaká subjektivní idea, kdo si Panteon zaslouží, a kdo ne. Jakákoliv jiná idea osazení Panteonu totiž předpokládá právě ono „rozhodování o patřičnosti“, které nebude opřeno o vývoj v čase, ale o hodnocení významu... Zároveň by se samozřejmě neměla ztratit informace o vývoji po roce 1948, tj. především informace o tom, kdo byl v různých dobách do prostoru umístěn a také proč. Zde se nabízí právě ochoz Panteonu, ať již pro určitou formu informační expozice, či přímo pro umístění některých bust v jejím kontextu.

Panteon Národního muzea vzbudil po zveřejnění přístupu Národního muzea mimořádnou pozornost. Pro mě osobně nebyla tato skutečnost zajímavá jen z důvodu hledání budoucí podoby Panteonu. Neméně zajímavým je pohled na motivace a podobu reakcí. Co je na Panteonu vlastně tématem? Pro Národní muzeum je to na každý pád vlastně další výzva, jak naplňovat svoji misi. A to pečlivě zdokumentovat i tyto diskuse, aby zanechalo svědectví nejen o idejích konce 19. století, ale i o nás samých na počátku toho dvacátého.